

XORIJIIY OLIMLARNING ILMIY TADQIQOTLARIDA OILAVIY QADRIYATLARNING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI VA AHAMIYATI

Axmedov Aminjon Amrullayevich
Buxoro davlat universiteti stajyor tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarda oilaviy qadriyatlarga bo'lgan munosabatlar, ushbu munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirishning zarurati va dolzarbligi, yoshlar ongida oilaviy qadriyatlarga bo'lgan hurmat hissini tarkib toptirish bo'yicha olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlar va fikr-mulohazalari tahlili hamda oilaviy qadriyatlarning jamiyat rivojida muhim mezon ekanligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: oila, qadriyat, oilaviy qadriyat, tarbiya, ma'naviyat, ma'rifat, mafkura, milliy qadriyat, ma'naviyatini shakllantirish, axloqiy, aqliy, jismoniy, estetik, ma'naviy, tarbiyalar.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ СЕМЕЙНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА В НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ ЗАРУБЕЖНЫХ УЧЕНЫХ

Ахмедов Аминжон Амруллаевич
Стажер-исследователь Бухарского государственного университета

Аннотация: В данной статье проведен анализ научных исследований и мнений, проведенных учеными по поводу отношения студентов к семейным ценностям, необходимости и актуальности формирования и развития этих отношений, формирования чувства уважения к семейным ценностям. в сознании молодежи и анализе семейных ценностей в обществе говорится о том, что она является важным критерием в ее развитии.

Ключевые слова: семья, ценность, ценность семьи, воспитание, духовность, просвещение, мировоззрение, национальная ценность, формирование духовности, нравственное, интеллектуальное, физическое, эстетическое, духовное, воспитание.

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF FAMILY VALUES IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY IN SCIENTIFIC RESEARCH OF FOREIGN SCIENTISTS

Akhmedov Aminjon Amrullayevich
Intern Researcher at Bukhara State University

Annotation: In this article, the analysis of scientific researches and opinions conducted by scientists on the relationship of students to family values, the necessity and relevance of the formation and development of these relationships, the formation of a sense of respect for family values in the minds of young people, and the analysis of family values in society it is said that it is an important criterion in its development.

Key words: family, value, family value, education, spirituality, enlightenment, ideology, national value, formation of spirituality, moral, intellectual, physical, aesthetic, spiritual, upbringing.

Oila bu - avlodlar davomiyligi, an'analar, qadriyatlar, urf-odatlar millatning, xalqning axloqiy, ma'naviy, diniy merosini avloddan avlodga o'tishini ta'minlovchi yagona mexanizm hisoblanadi. Oilani qo'llab-quvvatlash doimiy davlat e'tiborida turadi. Oilaning asosiy qadriyatlari bu-barcha oila a'zolarining hamjihatligi, ishonchi va sevgisini mustahkamlovchi muayyan axloqiy tamoyillarga rioya qilishdir. Oila bir butun organizmga o'xshaydi, oilaning har bir a'zosi umumiy struktura ichida birdamlik bilan chuqur tomir ortadi. Bu birdamlik mustahkam bo'lishi uchun oilalar umumiy qadriyatlarga ega bo'lish juda ahamiyatlidir. Ana shu qadriyatlar asosida oilada an'analar shakllanadi, ular yangi bo'lishi, yosh oilada vujudga kelishi yoki avloddan-avlodga o'tishi mumkin.

Oila va oilaviy qadriyatlar doimo chambarchas bog'liq va bir-birisiz mavjud emas. Agar oila bo'lmasa, oilaviy qadriyatlar tabiiy ravishda o'z ma'nosini yo'qotadi. An'anaviy oilaviy qadriyatlar g'amxo'rlik va ishonchga, o'zaro hurmatga asoslanadi. Oilaning bosh sarboni ota bo'lsa, ona oilaning tinchligini mustahkamlovchi, unda voyaga yetayotgan farzandlarlar tarbiyasi bilan shug'ullanuvchi, mehr-muhabbat ulashuvchi muqaddas zot sanaladi. Azaldan

oila-muqaddas dargoh, nikoh esa buzilmas rishta sanaladi. Oila mustahkam, tinch, halol va pok bo'lsa, jamiyat ham osoyishta, mustahkam, farovon bo'ladi. Aksincha, oilalarda parokandalik, buzg'unchilik bo'lsa, o'sha jamiyat buziladi, tichlik, hotirjamlik yo'qoladi, u oqibatda chuqur

Oilada erkak kishining mas'uliyati alohida qayd etilgan. Sharqda qadim- Xalqimiz tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, eng qimmatli an'analar: halollik, rostgo'ylik, or-nomus, sharm-u hayo, mehr-u oqibat, mehnatsevarlik kabi barcha insoniy fazilatlar, eng avvalo oilada shakllangan. Bugungi kunda ham ana shu an'analarni davom ettirib, o'zbek oilalari oilaning sog'lom iqlimi, ota-onaning bir-biriga mehri va hurmati sharoitida, oila bag'rida farzandlarini el-yurtining munosib o'g'il-qizlari bo'lib unib o'sishlarida astaoydil jon kuydirmoqdalar.

Yer yuzidagi hech bir xalq o'zligini anglamasdan, milliy qadriyatlari va milliy madaniyatini asrab-avaylamasdan yuksaklikka bo'y cho'za olmaydi. O'zbek xalqi o'z qadriyatlari va o'ziga xos ma'naviyatini shakllantirish va yuksaltirishda oilaga tayanadi. Oila murg'ak vujud qalbida eng pokiza tuyg'ularni shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Dunyoga kelgan farzand aynan oila bag'rida bir qator dastlabki hayotiy ko'nikmalarni egallaydi. Darhaqiqat, qadimdan milliy urf-odat va an'alarimizni yosh avlod ongiga singdirishda, ularni jismonan barkamol, ma'nan yetuk, mehr-oqibatli, saxovatpesha, o'zgalar dardini his qila oluvchi, yiqilganga tirgak bo'la oladigan insonlar qilib tarbiyalashda sog'lom oila muhiti muhim o'rin kasb etadi.

“Qadriyat” atamasi inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan millat, elat yoki qaysidir ijtimoiy guruhlarning manfaatlarini va maqsadlariga xizmat qiladigan tabiat va jamiyat ne'matlari hisoblanadi.

Qadriyatlar xalqimizning bebaho boyligi sifatida madaniy-ma'rifiy hodisalar, urf-odatlar, an'analari zamirida inson qadr-qimmatini oshishiga xizmat qiladi. Oilada bolaga salomlashishdan tortib to'g'ri oqatlanish, kiyinish, kattalar va tengdoshlar bilan o'zaro muloqot, jamoatchilik ichida o'zini tutish singari ma'naviy-ma'rifiy, yurish-turish bilan bog'liq qadriyatlar singdirib boriladi.

Bola o'zini anglash sari qadam qo'yganidan tevarak-atrofni, yaqinlarini, unga g'amxo'rlik qilayotgan ota-onalarini tanishni va ularning xatti-harakatlariga taqlid qilish va o'zlashtirishni boshlaydi. O'zbek oilalariga xos bo'lgan mehnatsevarlik, sadoqat, samimiyat, ishonch, vatanni sevmoqlik, adolat, poklik, to'g'rilik singari fazilatlar shaxsiy namuna sifatida ota-onadan farzandga bevosita singdiriladi. Urf-odat va an'alarimiz, madaniyatimizdan bahramand bo'lgan o'g'il-qizlarimizning hayot tarziga yoshliklaridan ota-onalariga ko'mak berish, so'ngra o'z oilalari uchun qayg'urish hissi singib boradi.

Payg'ambarimiz Muhammad sallolohu alayhi vasallamning marhamat qilishlaricha: “Ota-ona farzandiga yaxshi xulqdan ham ortiqroq narsa bera olmaydi”. Demak, ota-onaning farzandiga beradigan eng yaxshi hadyasi qimmatbaho kiyimlaru, totli taomlar va sovg'alar emas, balki go'zal xulq, yaxshi tarbiya hamda odob bilan sayqal topgan muomalasidadir.

O'zbek oilalarida istiqomat qilayotgan keksa avlod vakillariga ko'rsatilayotgan ehtirom zamirida piru badavlat onaxonlaru-otaxonlarimizni e'zozlash, ularning o'g'itlari, pand-nasihatlariga amal qilish, keksaygan chog'larida tayanch bo'la olish singari qadriyatlar mavjud. Dasturxon atrofidagi yig'inlarda keksa avlod vakillari xalqimizning nodir ijod namunalari maqol, matallar, rivoyatlaru hikmatlar orqali turli xil maishiy masalalar va muammolarga yechimlar ko'rsatiladi. Keksalarga ko'rsatilayotgan mehr-oqibat va muruvvat oiladagi uchinchi avlod vakillariga o'z ota-onalarining qarilik gashtini osoyishtalik va baxtiyorlikda o'tkazishlarini ta'minlaydi. Oilalar sog'lom ekan - jamiyat mustahkam bo'ladi, Mustahkam jamiyatda esa tinchlik, farovonlik, osoyishtalik va to'kinlikning barqarorligi ta'minlanadi. Jamiyatimizning osoyishtaligi va barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shish esa har bir vatandoshimizning vazifasidir.

Jamiyatning tezkor o'zgarib borishi hamda modernizatsiyalash jarayonlari uning barqaror rivojlanishini ta'minlashning zamonaviy muammolari kichik jamiyat bo'g'ini bo'lgan oila va oilaviy qadriyatlarga bo'lgan ijobiy munosabatlarga bog'liq ekanligi o'z isbotini topgan ilmiy asos hisoblanadi.

Bizga ma'lumki, oila azal-azaldan muqaddas qo'rg'on, jamiyatni harakatga keltiruvchi mustahkam kuch, har bir inson dunyoga kelib, ulg'ayib kamol topadigan Vatandir. Mustaqillikning ilk kunlaridanoq oilaning jamiyatda tutgan o'rnini yanada oshirish, uni huquqiy, ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy-ahloqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, oilada tibbiy

madaniyatni shakllantirish, sog'lom oila vujudga kelishi uchun barcha tashkiliy-huquqiy sharoitlarini yaratish, oila ma'naviyatini yuksaltirish sohasidagi islohotlarni tizimli bosqichma-bosqich amalga oshirish strategiyasi belgilab olindi. Mamlakatimizda oila institutini himoyalaydigan mustahkam huquqiy poydevor yaratilgan. Oila munosabatlarini mustahkamlash, ularning barqaror rivojlanishi uchun ko'plab qonun hujjatlari qabul qilingan bo'lib, ularning ijrosi yuzasidan amalga oshirilayotgan ishlar jamiyatimizning rivojlanishi va oilalarning yanada mustahkamlanishiga xizmat qilmoqda. Oila bu eng ulug' qadriyat hisoblanadi.

Qadriyat bu voqelikdagi muayyan hodisalarning umuminsoniy, ijtimoiy-axloqiy, madaniy-ma'naviy ahamiyatini ko'rsatish uchun qo'llanadigan tushuncha bo'lib, insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan erkinlik, tinchlik, adolat, ijtimoiy tenglik, ma'rifat, haqiqat, yaxshilik, go'zallik, moddiy va ma'naviy boyliklar, an'ana, urf-odat va boshqalar Qadriyat hisoblanadi.

Aynan oilaviy qadriyatlar undagi ma'naviy muhit hamda ota va onalarning alohida tarbiyasi bilan baholanadi. Ayniqsa, farzandlarni oilaga tayyorlash borasida "Qush inida ko'rganini qiladi", deganlaridek, avvalo, ota-onalarning o'zlari ahil va totuv bo'lib yashashlari, farzandlarga ibrat ko'rsatmoqlari zarur. Zero, kattalarga hurmat-izzat ko'rsatish, ularning oldida odob saqlash, duosini olish ota-bobolarimizdan bizga meros bo'lib kelmoqda. Mana shu an'analar, qadriyatlarga amal qilib yashashimiz, yosh avlodni sharqona odob-axloqqa o'rgatmoqimiz lozim. Har bir inson uchun eng katta baxt oilaviy xotirjamlik va farovonlikdir. Oilasidan, farzandlaridan ko'ngli to'q insonning ishida unum va baraka bo'ladi. Zero, oila sog'lom ekan – jamiyat mustahkam, jamiyat mustahkam ekan mamlakat barqarordir.

Shunday ekan, oilani shaxsiy va ijtimoiy qadriyat sifatida o'rganish va idrok etish o'z dolzarbligini yo'qotmaydi. Yosh avlodda oila qadriyatini shakllantirish, unga bo'lgan ijobiy munosabatlarni rivojlantirish shubhasiz, pedagogika fanining asosiy vazifalaridan biridir. Biroq, bugungi globollashuv sharoitida, innovatsion ta'lim-tarbiya jarayonlarida falsafa, sotsiologiya, psixologiya va boshqa bir qator gumanitar fanlar yutuqlaridan foydalanmaydigan yakka pedagogik tadqiqotni tasavvur qilib bo'lmaydi.

Yuqoridagi fikrlarimizga asoslangan holda bizning tadqiqotimizda ishlatiladigan asosiy tushuncha «oilaviy qadriyatlar» hisoblanadi. Lekin, bu tushunchani o'rganib tahlil etishdan oldin uni tashkil etuvchi elementlar, ya'ni tushunchalar- «oila» va «qadriyat» tushunchalarini ochib beruvchi mavjud nazariy yondashuvlarni tahlil qilishni ma'qul deb, topdik. Biz tadqiqotimiz davomida mavzuga oid adabiyotlarni o'rganish jarayonida «qadriyat» tushunchasi bo'yicha olimlarimizning quyidagicha fikrlari va ta'riflarini tahlil qildik. Jumaladan,

S. I. Ojegovning lug'atida «qadriyat» «muhimlik, ahamiyat» deb beriladi. Uni bildiruvchi so'zlar etimologiyasida qayta tiklangan «qadriyat» tushunchasining genezisi uning uchta ma'noni o'zida mujassamlashtirganini ko'rsatadi:

- qadriyat munosabatlari obekti vazifasini bajaradigan narsalar va perdmelarning tashqi xususiyatlari;
- ushbu munosabatlarning subekti bo'lgan odamning psixologik fazilatlarini;
- odamlar o'rtasidagi munosabatlar, ularning aloqalari, buning natijasida qadriyatlar umumiy ahamiyatga ega bo'ladi.

«Falsafiy ensiklopedik lug'at» da "qadriyat" so'zi «odamlarning his-tuyg'ulari hamma narsadan ustun bo'lishini va nimaga intilish, tafakkur qilish, e'tirof, hurmat bilan munosabatda bo'lish kerakligini belgilaydi « degan ma'noni anglatadi.

A.V. Petrovskiy va M.G.Yaroshevskiyning umumiy tahriri ostidagi «Psixologik lug'at» da «qadriyat» tushunchasi ta'rifi quyidagicha keltirilgan:

«Qadriyat-falsafa va sotsiologiyada obektlar, hodisalar va xususiyatlarga, shuningdek, ijtimoiy ideallarni o'zida mujassam etgan mavhum g'oyalarga murojaat qilish uchun ishlatiladigan tushuncha, buning natijasida tegishli mezon sifatida namoyon bo'ladi».

«Psixologik-pedagogik lug'at-ma'lumotnoma» da «qadriyat» tushunchasi quyidagicha ochib berilgan:

- 1) «obektning foydali, kerakli yoki qadrlanadigan sifati yoki xususiyati»;
- 2) « muayyan madaniyat yoki jamiyat doirasidagi xulq-atvor shakllariga oid mavhum va umumiy tamoyil, bu sotsializatsiya jarayoni orqali ushbu jamiyat a'zolari tomonidan juda muhim deb hisoblanadi».

Hozirgi vaqtda zamonaviy ijtimoiy va gumanitar fanlar «qadriyat» kategoriyasining kelib

chiqishi va faoliyati masalalariga katta e'tibor berib, ushbu hodisaga o'ziga xos yo'nalishni kiritib, mazkur hodisani eng yaxlit tarzda taqdim etishga imkon beradi.

Shundan kelib chiqqan holda, qadriyatni shaxs va jamiyatning barcha xilma-xilligi, asosiy axloqiy yo'naltirilgan tushunchalar, madaniy namunalardan biri bilan o'zaro bog'liqligini aks yettiruvchi umumiy ilmiy kategoriya sifatida aniqlash mumkin.

«Qadriyat» tushunchasi ilmiy muomalaga I.Kant tomonidan axloq (erkinlik) va tabiat (zaruriyat) sohasiga qarama-qarshi qo'yilib kiritilgan. I.Kantning fikriga ko'ra, qadriyat-bu qat'iy talab, qonun, buyruq (imperativ), shaxsiy prinsipdan (maksimum) farqli o'laroq, shartsiz, barqaror majburiyatni ifodalaydi.

Mahalliy ilm-fanda qadriyat masalalariga L. P. Buyeva, V. V. Vodzinsky, O. G. Drobnitskiy, M. S. Kagan, A. A. Ruchka, V. P. Tugarinov va boshqalarning falsafiy asarlarda katta e'tibor beriladi

M. Scheler qadriyatlarining tabiati va mohiyati to'g'risida bilimlarni oshirishga sezilarli hissa qo'shdi, va uning aksiologiyasi hali ham qadriyatlar nazariyasining namunasi hisoblanadi.

Aksiologik muammolarning psixologik yo'nalishi Dj. Dyui, A. G. Maslou, K. Rodgers, Sh. Shvars asarlar bilan ifodalanadi. Mahalliy ilm-fanda psixologik yo'nalishni K. A. Abulxanova-Slavskaya, B. S. Bratus, L. S. Vigotskiy, A. V. Petrovskiy, D. N. Uznadze va boshqalar davom ettirdilar.

Pedagogikada qadriyatlar asarlarda ta'lim va tarbiyaning gumanistik paradigmasini ishlab chiqish bilan bog'liq holda Sh. A. Amonashvili, L. A. Belyayeva, M. N. Dudina, I. F. Isayev, N. G. Nagibulina, V. A. Slastenin, YE. N. Shiyonov va boshqalarning asarlarida ko'rib chiqiladi.

Sotsiologiyada qadriyat muammolari M. Veber, E. Dyurkgeym, F. Znanetskiy, T. Pareons, M. Rokich, U. Tomas va boshqalarning klassik asarlar tufayli o'z o'rnini egalladi. Qadriyatlar muammosi M. Veber tufayli sotsiologiyaning dolzarb mavzularidan biriga aylandi, u qadriyat tushunchasini ushbu bilim sohasidagi asosiy bilimlar toifasiga kiritdi. Qadriyat nazariyasini ishlab chiqishga T.Parson hissa qo'shdi, u qadriyatni «mavjud yo'nalish alternativalarini tanlash uchun ma'lum bir mezon yoki standart» deb tushundi. Parsonsning fikriga ko'ra, ijtimoiy tartib barcha odamlar tomonidan qonuniy va majburiy deb hisoblangan umumiy qadriyatlarining mavjudligiga bog'liq.

Ushbu olimlar qadriyat masalalariga birinchi bo'lib to'xtalib o'tdilar, sotsiologik fan tomonidan qadriyatlarini o'rganish zarurligini asosladilar va jamiyatni qadriyat-me'yoriy tizim sifatida tushunishga muhim hissa qo'shdilar.

«Qadriyat» tushunchasining semantik mazmunini aniqlash uchun biz M.Rokichning talqiniga murojaat qilamiz, unda u qadriyat deganda shaxsni har qanday maqsadning afzalliklariga, boshqa maqsadlarga nisbatan mavjudlikning ma'lum ma'nosiga ishonirish yoki shaxsni boshqa turlarga nisbatan muayyan xatti-harakatlarning afzalliklariga ishonirish tushuniladi.

M. Rokich, shuningdek, qadriyatlarini tavsiflovchi bir qator xususiyatlarni ta'kidlaydi:

- inson yutug'i hisoblangan qadriyatlarining umumiy soni nisbatan kichik;
- hamma odamlar bir xil qadriyatlarga ega, garchi har xil darajada namoyon bo'lsa-da;
- qadriyatlar tizimlarda tashkil yeilgan;
- qadriyatlarining kelib chiqishi madaniyatda, jamiyatda va uning institutlari va shaxsida kuzatilishi mumkin;
- qadriyatlarining ta'siri o'rganishga loyiq bo'lgan deyarli barcha ijtimoiy hodisalarda kuzatiladi.

A.B.Fedulova o'z dissertatsiya tadqiqotida taklif qilgan nuqtayi nazari bizning tadqiqotimizga yaqinroq bo'lib, quyidagilarni aniqlaydi:

«qadriyat» - kundalik tafakkur sohasida qo'llaniladigan, shaxs tomonidan tan olingan va boshdan kechirilgan narsalarni o'z ichiga oladigan, dolzarb ahamiyatga ega, ma'no va ideal sifatida aks ettiruvchi polisemantik tushunchadir; qadriyat ijtimoiy faoliyatning tafakkuri, xulq-atvori va maqsadlarini tavsiflaydi.

«Qadriyat» tushunchasini aniqlash bo'yicha mavjud yondashuvlarni tahlil qilish asosida shuni ta'kidlash mumkinki, aksariyat olimlar ushbu atamaning mazmunini ijtimoiy tafakkurning barcha shakllariga xos bo'lgan bir qator xususiyatlarni, masalan, ahamiyatlilik, normativlik, foydalilik, zaruriyat, maqsadga muvofiqlikni ajratib ko'rsatish orqali tavsiflaganlar.

Binobarin, qadriyatning paydo bo'lishi, bir tomondan, inson va jamiyat ehtiyojlarini qondira oladigan obyektlar, hodisalar va ularning xususiyatlari bilan bog'liq bo'lsa, boshqa tomondan, qadriyat mavjud obyekt, hodisa, shaxs va jamiyatni baholash bilan bog'liq hukm vazifasini bajaradi.

Dialektik-materialistik yondashuvga asoslangan ilm-fanda qadriyatninguchta shakli mavjud:

1. Birinchidan, u ijtimoiy tafakkur tomonidan ishlab chiqilgan, ijtimoiy hayotning turli sohalarida zarur bo'lgan atributlar g'oyasini o'z ichiga olgan ideal sifatida harakat qilishi mumkin.

2. Ikkinchidan, qadriyat obyektiv shaklda, moddiy va ma'naviy madaniyat asarlari yoki ijtimoiy ideallarning o'ziga xos timsoli bo'lgan insoniy harakatlar shaklida ifodalanishi mumkin.

3. Uchinchidan, ijtimoiy ahamiyatga ega qadriyatlar, individual hayot prizmasi orqali sinib, shaxsning psixologik tuzilishiga shaxsiy qadriyatlar shaklida kiradi, bu uning xatti-harakatlarini rag'batlantirish manbalaridan biri hisoblanadi.

Oila va uning faoliyati muammosi insoniyat jamiyatining rivojlanish tarixida eng dolzarb masalalardan biri bo'lib, falsafada yetakchi o'rinlardan birini yegallaydi.

Oila va nikohning mohiyati bo'yicha birinchi tadqiqotlar oilaning patriarxal nazariyasini (Aflotun) yaratgan va oilaviy hayot muammolarini o'rganishda liberal an'analarni yaratgan qadimgi faylasuflarning asarlarida aks etgan (Aristotel); T. Mor, T. Kampanella, U. Godvin va boshqalarning utopik nazariyalarida keltirilgan, ularda oila mukammal jamiyatda insonning ijtimoiy tartibi va tabiiy holatining asosi sifatida qaraladi. F: Bekon, T. Gobbs, I. Kant, J.-J. Pycco asarlarida oilaning mohiyati tabiiy huquq nazariyasi va gumanistik nazariya, axloq, erkinlik va zarurat toifalari nuqtayi nazaridan oilaviy ittifoqning asosi sifatida qaraladi.

Gegel oilaning qadriyat sifatidagi ma'naviy, ijtimoiy asoslariga, uning rivojlanishi va faoliyati jarayoniga alohida ahamiyat berdi, uning falsafiy asarlarida oila ijtimoiy va individual zarurat sifatida, Hegel falsafasi tizimida tarqqiyot g'oyasi bilan bog'liq axloqtimsoli sifatida belgilaydi. Mutafakkir oilani organik bir butun sifatida, nikoh esa diniy harakat sifatida ifodalagan. Uning «Falsafiy propedevtika» asarida biz oilani a'zolari sevgi, ishonch va tabiiy itoatkorlik bilan bog'langan tabiiy jamiyat sifatida ifodalovchi ta'rifni topamiz.

XIX asrning ikkinchi yarmida oilaning nazariy muammolari bir qator antropologlar va sotsiologlarning diqqat markazida bo'ldi. Oila evolutsion nazariyada tarixiy kategoriya sifatida I. Y. Baxoven, L. G. Morgan, M. M. Kovalevskiy [48;49] asarlarida; formatsiya nazariyasida jamiyat instituti («bo'g'ini»), ijtimoiy hodisa sifatida K. Marks va F. Engels asarlarida tasvirlangan.

L.Morganning tadqiqot ma'lumotlariga asoslanib, F.Engels 1884-yilda «Oila, xususiy mulk va davlatning kelib chiqishi» asarini yozgan. F.Engels nazarda tutgan oila evolutsiyasining umumiy prinsipi quyidagi bayonotda ochib berilgan:

“...umumiy nikoh rishtalari bilan qoplab olinadigan doira dastlab juda keng bo'lib, tobora torayib boradi, oxir-oqibat, hozirgi paytda hukmronlik qilayotgan alohida juftlik qoladi”.

Shunday qilib, L.Morgan va M.M.Kovalevskiy oilani shakllantirishning oldingi bosqichlarini o'rganish bilan shug'ullanishdi, chunki ularsiz zamonaviy, individual oilani o'rganish va kelajakda ushbu ijtimoiy institut bilan nima bo'lishini taxmin qilish mumkin emasligini tushunishdi. Ushbu uchta olim zamonaviy oilani o'ziga xos tarzda namoyish etishdi; ammo ular jamiyatning bu bo'g'ini jamiyatning o'zi bilan birga rivojlanib borishini, o'zgarishini, unda odamlar o'rtasida yangi munosabatlar paydo bo'lishini, ya'ni o'rganish lozim bo'lgan yangi harakatlantiruvchi kuchlar paydo bo'lishini qat'iy bilardilar.

Oilaning universalligini umuminsoniy hodisa sifatida o'rganish O.Kont va G.Spenserning pozitivizm nazariyasida o'z aksini topdi. Oilaning pozitivistik nazariyasi (L.Kont, G.Spenser) tarixiy taraqqiyot konsepsiyasini himoya qilib, oilaning umuminsoniy hodisa sifatida universalligini isbotlaydi. Oila asosiy ijtimoiy element sifatida tan olinadi, uning asosida butun jamiyat quriladi, bu shaxslar uyushmasining bir shaklidir.

Zamonaviy oilani o'rganish uchun juda samarali uslubiy yondashuv pozitivizm pozitsiyasida mavjud bo'lib, oila mulk egasi va uni himoya qiluvchi bo'lib xizmat qiladi, ularsiz individual erkinlik bo'lmaydi. Oila har doim o'zini o'zi ta'minlash tamoyilini amalga oshirishga intilgan va bu sifat uni insonning ijtimoiy mavjudligini ta'minlashning asosiy institutiga aylantirgan, unda biologik va ijtimoiy-axloqiy birlikning umumiyliги amalga oshiriladi, o'zaro ta'sir jarayonida bu fazilatlar bir-biriga o'tadi.

XIX — XX asr boshlarida rus falsafiy tafakkuri vakillari N.Berdyayev [11], V.Rozanov, V.Solovyov asarlarida oilani o'rganishning aksiologik yo'nalishi ishlab chiqilgan bo'lib, unda oila qadriyati aksiologik tushuncha, altruizm va ma'naviy asoslar nuqtayi nazaridan ko'rib chiqilgan. Ushbu yo'nalish oilaning gumanistik nazariyasiga qaratilgan bo'lib, uning o'ziga xos xususiyati altruistik va diniy xarakter mezonlari bo'yicha oila qadriyatini ko'rib chiqishdir. Shu bilan birga, oilaning ma'naviy asoslarining daxlsizligini tan olish («umumiy muhabbat prinsipi» — V.Solovyov) oilani muhabbat tushunchasi bilan hech qanday aloqasi yo'q deb baholash bilan uyg'un kelishi xarakterlidir («muhabbat — bu dunyo muhitida o'layotgan cheksiz gul» — N.Berdyayev).

Oila hayoti jarayoni-bu iyerarxiyasi tarixiy va ijtimoiy-madaniy omillar bilan belgilanadigan muayyan funksiyalar orqali amalga oshiriladigan shaxslarning o'z ehtiyojlarini amalga oshirish jarayoni hisoblanadi.

A.I. Antonov o'z tadqiqotlarida oilaga quyidagicha ta'rif beradi: «oilaviy - ota - onalik-qarindoshlik rishtalari bilan bog'langan va shu bilan aholining ko'payishi va avlodlarning uzluksizligini amalga oshiradigan, shuningdek bolalarni ijtimoiylashtiradigan va oila a'zolarining mavjudligini ta'minlaydigan samimiy oilaviy faoliyatga asoslangan odamlar jamoasi». Olim nuqtayi nazaridan oilaning asosiy xususiyati bolalarning mavjudligi. Oilaga bag'ishlangan psixologik ilmiy ishlarning nazariy tahlili oilani psixologik hodisa va uning ishlash mexanizmlari sifatida tushunishga imkon beradigan ikkita yo'nalishni aniqlashga imkon beradi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, aynan, oila ta'sirida madaniy qadriyatlar shaxsning yutug'i, uning tuzilishini shakllantiruvchi elementiga aylanib boradi. Har bir bola oiladagi ta'lim-tarbiya orqali katta madaniyat dunyosini ongli ravishda anglaydi. Eng yuqori qadriyat sifatida oila shaxsning shaxsiy hayotidan, uning vaqt va makondagi chegaralaridan tashqariga chiqishni anglatadi.

Mustaqil Respublikamiz Konstitutsiyasida oilaviy munosabatlar o'ziga maxsus bob ajratilgan. Unda o'zbek oilasi va munosabatlariga doir barcha masalalar to'raligicha hamda asosli huquqiy himoyani o'zida mujassam etgan. Qomusimizda o'zbek oilasining shakllanishidan boshlab, tomonlarning teng huquqliligi, ularning tuzishidagi erkin roziliklari, ota – onalar tomonidan bolalarning taminoti va tarbiyasi, farzandlar tomonidan ota - onalarga bo'lgan g'amxo'rliklarini ko'rsatishimiz kabi masalalar o'z ifodasini topgan. Farzandlarga oilaviy suhbat davrida o'z “huquq” va “g'urur” lar hususida manaviy suhbatlar olib borilsa nur ustiga alo nur bo'ladi deb o'ylaymiz. Oilaning jamiyatdagi o'rni juda muhimdir.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, oilaviy qadriyatlarga munosabat hech bir asrda o'z dolzarbligini yo'qotmaydi. Shuni nazarda tutgan holda biz o'z tadqiqot ishimiz markazida talabalarda oilaviy qadriyatlarga ijobiy munosabatda bo'lish muammosi ustida ilmiy izlanishlar olib borishni lozim deb hisobladik. Zero, har bir talabaning shaxs sifatida shakllanishida oilasining o'rni va undagi o'z qadriyatlarning ahamiyati muhim hisoblanadi. Xorij pedagog olimlarining oilaviy qadriyatlarga oid ilmiy izlanishlari va qarashlarida ham ushbu masala to'liq tahlil etilgan va o'z isbotini topgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.V. Petrovskiy va M.G.Yaroshevskiy. «Psixologik lug'at» 2020 y.
2. Xalq so'zi gazetasi Oilaviy qadriyatlar – bebaho meros 2022-yil 16-may
3. Smagina M.V. Sotsiokulturnaya transformatsiya semi v sovremennoy Rossii kak faktor neblagopoluchiya // Ekonomicheskoye i gumanitarnoye issledovaniya regionov. 2016. № 2. S. 110-114. 5.
4. Ensiklopedicheskiy sotsiologicheskoy slovar. Obsh.red. Osipova G.V. - M.: ISPI RAN, 1995. - 940 s.
5. Falsafa qomusiy lug'at. -Toshkent.: Sharq, 2004. –B.92